

i10 Hinduismus

Hinduismus je náboženství neteistické či karmánové, bližším určením mystické. Obě tyto charakteristiky však platí vzhledem k pestrosti hinduismu jen s určitou výhradou. Sám termín *hinduismus*, který v novověku převzali i jeho příslušníci, je arabského původu a jeho původním smyslem bylo odlišit na územích, která v Indii opanoval islám, místní »nevěřící« od muslimů. Podobně později Britové. Sami hinduisté zjevně po dlouhá staletí nepocítovali potřebu označovat svou víru nějakým zvláštním jménem. Nanejvýš hovořili o »odvěkém řádu«. Hinduismus nemá, na rozdíl od většiny světových náboženství zakladatele a dokonce ani není možno zjistit, kdy přesně vznikl.

K neteistickým náboženstvím je hinduismus řazen, poněvadž vychází z neosobního *brahma*. Ale zná i velmi osobní bohy jako *Višnu*, *Šiva*, *Šakti*. Propůjčuje mu to zvláštní kouzlo, možnost pojímat nejvyšší božstvo jak osobně tak abstraktně. Při tom má abstraktní forma prioritu v případě ontologické úvahy o bytí Boha, zatímco osobní pojetí stojí v popředí ve spásném dění jednotlivce.

Bohové *Višnu* a *Šiva* pocházejí z původního védského panteonu bohů, do jehož čela se dostali kolem poloviny prvního tisíciletí před n.l. Na základě zprávy tehdejšího řeckého vyslance u jednoho indického panovnického dvoru se soudí, že v horách mezi Árji se rodil *višnuismus*, kdežto v nížinách mezi neindoevropským obyvatelstvem *šivaismus*.

Třetí významné hinduistické náboženství s poměrně menším počtem příslušníků, které nenavazuje na védy, je *šaktismus*. Bohyně *Šakti* je personifikovaná základní vesmírná síla, její kult má nepochybně souvislost s uctíváním bohyně Matky jako udržovatelky života. Mytologie předvádí Šakti ve značně

odlišných podobách. Je to milostivá *Durga*, ale má i svou strašnou podobu, ve které je nazývána *Káli*. Šaktismus je také teologickou základnou esoterického hinduistického směru, který je označován jako *tantrismus*. V obecném povědomí je spojen s magií, kouzly a „strašnými“ obřady.

Indická náboženství či náboženské směry spolu polemizují, ale nikdy spolu neválčily, je jim cizí postoj exkluzivismu. Jejich vzájemně tolerantní postoj ilustruje obřad „uctění pěti božstev“, při němž objektem úcty jsou sochy bohů Šiva, Višnu, bohyně Šakti, boha slunce Súrje a Šivova syna se sloní hlavou Ganéše; každý věřící umístí „svého“ boha doprostřed, ale uznává, že důležitější než jméno, kterým „svého“ boha oslovujeme, je láska a oddanost, kterou mu prokazujeme.

Nejvýraznějším směrem hinduismu je višnuismus, na který se v dalším soustředíme. Višnu je ztělesnění lásky, milosrdenství, soucitu se všemi trpícími. Tak jej popisují nesčetné mýty, líčící jeho deset inkarnací či *avatárů*, zvířecích, pololidských i lidských, ve kterých postupně zachraňuje svět i bohy před démony, zlem a záhubou. Nejpopulárnější z těchto vtělení jsou spravedlivý král *Ráma*, hrdina eposu Rámajána, a zejména pastýřský bůh *Krišna*¹; v těchto dvou podobách je Višnu uctíván nejčastěji. V poslední inkarnaci při zániku světa pak dokonce převede své vyznavače do zlatého věku.

V besedě o elementech společné tradice indických náboženství jsme již hovořili o dvou etapách vývoje. V první leží těžiště v rituálně propracovaném obětním systému, tzv. *karmamárga*, ve druhé etapě se člověk obrací k sobě, k mystickému poznání všejednoty, tzv. *džňánamárga*. V rámci višnuismu se objevila nová, třetí cesta, nazývaná *bhaktimárga*. Název je odvozen od slova *bhakti*, jež značí „bezvýhradnou oddanost a lásku“.

Proč další cesta? Cesta mystického poznání, spojená s jógou, pod vedením zkušeného guru, ústící ve změněný stav vědomí

a zážitek všejednoty byla cestou příliš náročnou na to, aby se mohla stát všeobecnou a uspokojit duchovní potřeby nejširších vrstev věřících. Proto vedle pojetí zcela neosobního Nejvyššího ducha se rodí i víra v jakéhosi konkrétního Boha, ztotožněného s ním, jehož milosti je zapotřebí k tomu, aby člověk dosáhl pravého poznání a vysvobození z koloběhu strastiplných životů. Zcela konkrétně se tato představa vynořuje v knize, napsané pravděpodobně kolem 4. nebo 3. století před n.l., ve slavné filozofické epizodě eposu Mahábhárata, zvané *Bhagavadgíta*.

Proto kromě pramenů zmíněných při besedě o společných elementech jsme v této další besedě čerpali ze dvou českých překladů tohoto textu: *Bhagavadgíta neboli Zpěv vznešeného* (Santal Liberec 1998) a *Zpěv vznešeného* (Odeon 1976). Jedná se o text, v němž Krišna poučuje svého přítele jménem Ardžuna a zjevuje mu svou božskost.

Toto hnutí postupně ovládlo hinduismus. Po věroučné stránce je to ve své základní podobě směr velmi prostý. Za jedinou nebo alespoň nejbezpečnější cestu k vysvobození duše z koloběhu životů považuje cit nejhlubší lásky a naprosté, bezvýhradné oddanosti Bohu, ať už si ho ctitel představuje jakkoli a dává mu jakékoli jméno; jemu musí člověk zasvětit veškerý svůj život a všechny své skutky. Ocituji z Krišnovy promluvy:²

„Mnoho Mých i tvých zrození minulo, Ardžuno! Ta všechna Já znám, ty však, reku, nikoliv. Ačkoliv jsem věčný a neměnný, ačkoliv jsem pánem tvorstva, přece ovládám Svou nekonečnou podstatu a stále se objevuji před člověkem, oděn v rouchu klamu. Když ctnost upadá, když spravedlnost v prach je šlapána, tu vždy se rodím, abych obnovil Svůj řád. Rodím se v každém věku, abych chránil dobré, ničil zlé a dával průchod spravedlnosti.“

Krišna výslovně říká, že cestou oddanosti a lásky nejsou cesta obětí ani cesta mystického poznání nahrazeny či dokonce zakázány, ale doplněny. „Tento svět není pro ty, kdo by se chtěli obejít bez obětí, Ardžuno. O všelikých obětech vyprávějí védy a každá z těchto obětí je dokonána nějakým činem. Měj to na paměti, neboť to tě vysvobodí z pout!“

Podobně se uznává druhá cesta, ale s poukazem na její obtížnost se naznačuje třetí cesta: „Ti, kteří uctívají to Nezničitelné, Nevystihnutelné, to Neviditelné, Všude přítomné, to Nepředstavitelné, Nezměřitelné, Nedělitelné, to Věčné, hledající Mne s čistou myslí a se zkrocenými smysly, s láskou plynoucí jako nepřetržitý proud, i ti dojdou ke Mně... Jejich úsilí je však těžší, neboť dosáhnout Boha Neviditelného je velmi nesnadný úkol pro duši, žijící v lidském těle...“

„Ale ty, kteří jsou oddáni Mně, Ardžuno, kteří obětují všechny činy Mně a jdou za Mnou jako za jediným svým cílem, rozjímají se srdcem prostým a mysl svou upínají jen ke Mně – ty Já vysvobozuji. Vysvobozuji je z nekonečného koloběhu zrození a smrti... Věnuj mi tedy své srdce a ulož ve Mně svůj rozum! Tak budeš žít ve Mně jako Já sám – na věky...“

„Jestliže tvé *soustředění polevuje* a šíp tvé mysli padá vedle cíle, tedy si postupně zvykni odpoutávat pozornost od vnějšího světa. Kdyby však i toto bylo *nad tvé síly*, tedy hled' na veškerou svou práci jako na práci pro Mne! I takovým způsobem dosáhneš svými činy dokonalosti. *Nedokážeš-li ani toto*, tedy vlož svou důvěru do oddanosti ke Mně a nespolehej na věci pozemské. Buď vládcem sebe sama, *obětuj mi ovoce svých činů!*. Ten, kdo je přátelský, soucitný, nesobecký, kdo nemyslí stále na svoje vlastnictví...kdo odpouští,... kdo je Mi takto oddaný, je milovaným druhem Mým...Kdo je stejně vlídný k příteli jako k nepříteli, stejně klidný ve cti jako

v potupě, kdo nedbá horka ani chladu, radosti ani bolesti, kdo je věrný, ale ode všeho odpoutaný, kdo je povznesen nad chválu a hanu, kdo je mlčenlivý, spokojený a pevné mysli, kdo našel pravý domov ve Mně – kdo je mi takto oddán, je vskutku milovaným druhem Mým.“

¹ Terminologie kolísá, často se uvádí Kršna.

² Bhagavadgíta, výběr z IV.5-8, 31-32 a XII 3-20